

شماره حقوق

دوفصلنامه

دوره ۴ - شماره ۸ - بهار و تابستان ۱۴۰۰

- ابعاد فقهی و جرم شناختی شرط بندی در فضای مجازی
ایوالفتح خالقی، سیمین فرخی نیا
- بررسی انتقادی رأی مشورتی دیوان بین‌المللی دادگستری راجع به آثار حقوقی جدایی
مجمع الجزایر جاگوس از موريس در سال ۱۹۶۵
موسی عاکی قاضیانی، محمد عاکی قاضیانی
- واکاوی حقوقی تطبیقی نهاد وثیقه در پرتو قوانین ایران و انگلیس
حسین رحیمی خجسته، مرضیه فتحي برناجی
- رویکردی تطبیقی بر آثار ادغام شرکت‌های تجاری
افشین مجاهد
- تبیین ابعاد عدالت و اخلاق از منظر اصول چهارچوبی حقوق بین الملل اسلامی
نوروز کارگری، سجاد طیبی
- جایگاه جنایات جنسی در محاکم کیفری بین‌المللی
عباس یورهاشمی، سحر چوبین
- پاندمی کووید ۱۹ در پرتو حقوق همبستگی
سیدبهراد میرفخرایی
- آثار و جهات تجدیدنظرخواهی (پژوهش‌خواهی) از منظر فقه امامیه، حقوق ایران و فرانسه
سیدجعفر هاشمی باجگانی، افشین مجاهد
- سرمایه گذاری خارجی در حقوق موضوعه ایران و موانع پیش روی آن
محمدرضا بوربور
- شرط ضمان مطلق مستأجر در نگهداری از عین مستاجر در فقه امامیه و حقوق مدنی ایران
فیروز احمدی، علی قائدرحمتی
- هشدار برای دانه درشت‌ها: مروری بر مهمترین نقش‌ها و رهاوردهای حقوق بین الملل
کیفری در نظم حقوقی بین المللی
محسن قدیر، موسی گرمی
- مطالعه تطبیقی آثار جرم اختلاس در حقوق ایران و انگلستان با نگاهی به اسناد بین‌المللی
محسن جعفری، فاطمه اسدی
- تعهد حسن‌نیت در قراردادهای حقوق ایران و فرانسه
عباس کریمی، ابوالفضل سلیمان
- رویکردی تطبیقی بر قرارداد ارفاقی در حقوق ایران، انگلیس و فرانسه
حسن رحیم زاده مبدی، افشین مجاهد
- آثار نفقه زوجه در حقوق ایران و فرانسه
مصطفی افضلی گروه
- مطالعه تطبیقی عدم نفوذ با بطلان نسبی در حقوق ایران و فرانسه
عباس کریمی، غلامرضا ایزدیناه
- نقد و ارزیابی ضررهای فردی، اجتماعی و قضائی جرم انگاری در نظام کیفری ایران
رستم علی اکبری، امیر فرج بخش

Covid-19 Pandemic in the Light of Solidarity Rights

پاندمی کووید ۱۹ در پرتو حقوق همبستگی

Sayyed Behrad Mirfakhraei

PhD Candidate in Environmental Law, Islamic Azad University, Tehran Science and Research Branch, Tehran, Iran

سید بهراد میرفخرایی

دانشجوی دکتری حقوق محیط زیست، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران،

تهران، ایران

behradmirfakhraei@gmail.com

http://orcid.org/0000-0003-3675-072x

Abstract

Human life has experienced many crises throughout history, many of which are due to the actions that humans perform in their environment. Every action has a reaction. The reflection of these actions from the environment also goes back to human. Existence of Covid-19 disease worldwide and emergency by the World Health Organization; It put the world in a crisis and It shows that human activities in the environment can have very dangerous consequences, including the loss of the human life right. Solidarity rights, which derive from the third generation of human rights, show that some rights should not be looked at alone but collectively. This pandemic provides an opportunity to consider the relationship between human rights and environmental laws. According to studies, a close and dependent relationship has been observed in both rights and Looking at both rights at the same time can also reinforce the effects of sustainable development and prevent an epidemic and better control if it happens.

Keywords: Covid-19, Solidarity Law, International Environmental Law, Human Rights, Sustainable Development.

چکیده

زندگی بشر در طول تاریخ دچار بحران های فراوانی شده که بسیاری از آن ها به دلیل اعمالی است که انسان در محیط زیست خود انجام می دهد و هر عملی دارای عکس العمل بوده و بازتاب این اعمال از سمت محیط نیز به بشر باز می گردد. وجود بیماری کووید ۱۹ در سراسر جهان و وضعیت اضطراری توسط سازمان جهانی بهداشت؛ جهان را در یک بحران قرار داد و نشان دهنده آن است که فعالیت های بشر در محیط زیست می تواند نتایج بسیار خطرناکی از جمله از بین رفتن حق حیات بشر را دربرداشته باشد. حقوق همبستگی که از نسل سوم حقوق بشر نشأت می گیرد نشان می دهد بعضی از حقوق را نباید به تنهایی در نظر گرفت بلکه به صورت جمعی باید به آن نگاه کرد. این پاندمی فرصتی را ایجاد کرده که ارتباط بین حقوق بشر و حقوق محیط زیست را مدنظر قرار دهیم و طبق بررسی های انجام شده ارتباط نزدیک و در گروی هم در هر دو حقوق مشاهده شده و نگاه همزمان به هر دو حقوق می تواند آثار توسعه پایدار را نیز تقویت کند و از یک همه گیری جلوگیری و در صورت اتفاق آن را بهتر کنترل نماید.

واژگان کلیدی: کووید ۱۹، حقوق همبستگی، حقوق بین الملل محیط زیست، حقوق بشر، توسعه پایدار.

Received: 2021/04/24 - Review: 2021/08/09 - Accepted: 2021/09/13

دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۰۴/۲۴ - بازنگری مقاله: ۱۴۰۰/۰۸/۰۹ - پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۰۹/۱۳

مقدمه

موضوع شیوع گسترده بیماری های انسانی موضوع جدیدی نیست و در طول سالیان زندگی بشر وجود داشته و با گسترش فعالیت های انسانی و روابط بیشتر ملل دنیا و تجارت و ... این امر گستره بیشتری نیز پیدا و سیستم های بهداشتی دولت ها با تدابیری مثل قرنطینه؛ جستجو برای درمان و کشف واکسن ها توانسته اند بر آن ها غلبه نمایند. در بیست سال گذشته، پیدایش بیماری های از نوع ویروس کرونا جهان را دچار بحران هایی کرده که سیستم های بهداشت جهان در طول این سالیان در چالش قرار داشته اند. ویروس جدید کرونا^۱ که منجر به بیماری جدیدی^۲ است، سازمان جهانی بهداشت^۳ را ناچار کرد که در سی ام ژانویه سال ۲۰۱۹ وضعیت اضطراری اعلام نماید و در مارس سال ۲۰۲۰ این بیماری وضعیت پاندمیک (همه گیری) به خود گرفت و کل جهان را تحت تاثیر خود قرار داده است (Balkhair,2020). ویروس جدید اولین بار نمای خود را به صورت یک بیماری تنفسی شدید در استان ووهان چین نشان داد که از ویژگی این بیماری انتشار سریع و ایجاد بیماری شدید در افراد مسن و بیماران خاص و ایجاد مرگ و میر زیاد در جهان بوده و علاوه بر این، متاسفانه ویروس کرونا تمایل زیاد نیز به جهش دارد (Alanagreh,Alzoughoo,et al,2020). با توجه به ماهیت این بیماری مسلما توانست در مدت کوتاهی کل جهان را درگیر نماید و سیستم های بهداشتی بعضی مناطق را تا مرز فلج شدن نیز پیش برد و یک بحران بین المللی را به وجود بیاورد. طبق یک مطالعه که بر روی چهل و یک شخص که با عفونت کووید ۱۹ درگیر بودند موارد اولیه شناسایی شده مرتبط به به بازار غذاهای دریایی و حیوانات هوانان است که نشان می دهد احتمالا منبع ویروس در این بازار و یک حیوان باشد با این حال، تعدادی از بیماران هیچ ارتباطی با بازار غذاهای دریایی نداشتند (Huang,Wang,et al,2019). شواهد دیگر با توجه به نوع گیرنده هایی که در پنگولین ها وجود دارد آن را میزبان اصلی دانسته اند (Zhang,Wu,et al,2020). مطالعاتی نیز این نظریه را رد می کنند (Boni,Lemey,et al,2020). شواهدی در راسوها مشاهده شده که این نظریه را نیز تقویت می کرد که میزبان ویروس و ناقل به انسان ها باشد (Zhou,Shi,2021). اما شواهدی نشان می داد که مزارع دارای راسو در چین با منشا اولیه

1- SARS-CoV-2

2- COVID-19

3- The World Health Organization (WHO)

پیدایش فاصله بسیار دارد (Zhou, Yang, et al, 2020). یکی دیگر از احتمالات موجود که مطرح شده غذای منجمد ارسالی به کشور چین است اما با وجود پیدایش اولیه در وهان این امر نیز بعید به نظر می رسد (Sun, Cheng, et al, 2020).

به هر روی منشا ویروس چه به صورت طبیعی باشد و چه انسانی و یا انتقال از سایر جانداران مدنظر باشد از این بحث خارج و نشان می دهد روابط بین فعالیت های انسانی و رفتار آن با طبیعت و پیرامون عامل ریشه ای این بحران بوده و بشر باید به دنبال به نظم در آوردن این بحران و پیدا کردن راهکارهایی برای کنترل و پیشگیری و اجرای عدالت در پس این گونه پاندمی ها باشد و طبیعتا وقتی از عدالت؛ نظم و چهارچوب های کنترلی صحبت به میان می آید علم حقوق به عنوان یک رشته مرتبط باید دیدگاه های خود را ارائه دهد. موضوع مطرح شده از جهاتی می تواند دیدگاه های حقوق داخلی هر کشور را مورد بررسی قرار دهد ولی با توجه به آن که پاندمی ها در ذات خود یک بحران بین المللی تلقی می شوند؛ حقوق بین الملل به عنوان یکی از شاخه های این علم یک بازیگر اصلی به شمار آمده و خود شاخه حقوق بین الملل عمومی نیز، دارای زیرشاخه هایی است. نسل سوم حقوق بشر نظریه ای به نام حقوق همبستگی را ارائه می دهد که این حقوق فقط توسط یک فرد قابل اجرا نیست، بلکه فقط به صورت جمعی موثر است از جمله این موارد حق تعیین سرنوشت مردم، حق صلح، حق توسعه، حق کمک های بشردوستانه، حقوق محیط زیست، حق اقلیت های جنسی، قومی، مذهبی، زبانی و... را معرفی می نماید (VASILE CORNESCU, 2009). حقوق بشر و حقوق محیط زیست هر دو با منشا «ارگامنس»^۴ هستند و مفهوم ارگامنس در رای کشتی بارسلونا توسط دیوان بین المللی دادگستری ۱۹۷۰ وارد حقوق بین الملل عمومی شده و در آن با توجه به اهمیت تعهدات، می توان کلیه دولت ها را دارای منافع قانونی در حمایت از آن ها دانست و نقض ماهیت جمعی مربوط به تعهداتی است که برای حمایت از منافع جمعی گروهی از کشورها یا در واقع کل جامعه بین الملل ایجاد شده است (Wet, 2013). با توجه به آن که این پاندمی ابعاد جهانی دارد در این مقاله سعی شده ضمن بررسی اثرات پاندمی بر پیکره بشر و محیط زیست به ارتباط حقوق بشر و حقوق محیط زیست پرداخته شود. این مقاله از یک پژوهش قانونی هنجاری با رویکرد حقوق بین الملل از طریق مقررات و کنوانسیون های مربوطه، به ویژه موارد مرتبط با موضوع پاندمی با اصول و قواعد حقوق بشر و حقوق بین الملل

محیط زیست استفاده نموده و از روش های جمع آوری اطلاعات با استفاده از مطالعه و نگاه به اسناد بین المللی و تجزیه و تحلیل بر اساس تفکر حقوقی رابطه بین بشر و محیط زیست، ارتباط بین دو حقوق را در وضعیت پاندمی مشخص می نماید.

۱- وابستگی بشر و محیط زیست در یک ارتباط متقابل

مشکلات پزشکی تحت دو جنبه متفاوت بوده اما تفاوت های مذکور همدیگر را نیز تکمیل می نمایند. از طرفی پدیده های سلامتی یک وحدت بیولوژیکی بشر را نشان می دهند و از جهات دیگر، به تنوع نهادهای اجتماعی و شیوه های زندگی مشروط می گردند (Horwitz, 1966). در سال ۱۹۷۴ توسط یونسکو گروه ویژه ای به سهم علوم اجتماعی و ارزیابی آن در شکل یک برنامه «بشر و زیست کره» پرداخته و در آن بشر همزمان بخشی از محیط شناخته شده و با آگاهی و ظرفیت خود مسئول اقدامات عمدی است و بشر صرفاً یک بازیگر در یک صحنه محیطی نیست (UNESCO, 1974). اما از نظر دیدگاه جغرافیدانان نظریه های گوناگونی وجود دارد. یکی از این نظریه ها جبرگرایی محیط زیست بوده که محیط طبیعی مسئول تمام اعمال انسان است و جبرگرایان بر این عقیده هستند که تاریخ، فرهنگ، سبک زندگی و مراحل رشد یک گروه یا ملت اجتماعی تا حد زیادی توسط عوامل فیزیکی محیط اداره و کنترل می شوند؛ این فلسفه می گوید که جنبه های جغرافیای فیزیکی، به ویژه آب و هوا بر ذهنیت روانشناختی افراد تأثیر می گذارد که به نوبه خود رفتار و فرهنگ جامعه ای را که آن افراد تشکیل داده تعریف می کند؛ اما در اوایل قرن بیستم تئوری امکان پذیری مفهوم جبرگرایی را محافظه کارانه می دانست و آن را توسط جامعه ای متمدن و پیشرفته قابل قبول نمی دانست و دلیل بر این بود که انسان به کمک توسعه فناوری، ماهیت را اصلاح کرده است؛ مفهوم امکان پذیری می گوید طبیعت فرصت ها و امکانات متعددی را فراهم می کند که انسان از بین آن ها در انتخاب آزاد است، این فلسفه بیان می دارد که انسان با کمک ذهن و اراده خود تأثیر طبیعت بر خود را تغییر می دهد و مفهوم جبرگرایی جدید توسط گریفیت تیلور مطرح شد که نشان دهنده یک مسیر میانی بین دو ایده جبرگرایی محیطی و امکان پذیری است (KRISHNA SINGH). به هر روی چرخه زندگی انسان شامل مراحل مختلفی بوده که این چرخه بر منابع طبیعی و محیط زیست نیز اثرگذار است، انسان با خاصیت زندگی جمعی شهرها را به وجود آورده و در آن برای پناه ساختمان سازی کرده؛ برای رساندن آب توسط به لوله کشی نموده و برای حمل و نقل و جابجایی خودروها را اختراع و برای

سهولت مسیر جاده و به حریم زیستگاه‌ها ورود و برای تغذیه موضوعاتی مثل شکار و... را ابزار قرار داده و برای سلامت خود مراکز بهداشتی ایجاد نموده و تمام این فعالیت‌ها رابطه‌ای بین انسان و محیط زیست و تبادل با دیگر موجودات زنده را مشخص و منجر به تغییرات فراوانی در محیط اطراف خود شده است.

از دیدگاه حقوق بین الملل ویژگی خاص مفهوم «حقوق بشر» این است که حقوق از نظر کیفیت به عنوان یک انسان به فرد تعلق دارد که در هیچ شرایطی نمی‌توان از وجودیتش محروم کرد؛ بنابراین این حقوق برای شرایط انسانی ذاتی تلقی شده است. اعلامیه حقوق بشر در ماده ۱ و ۲ خود انسان را موجودی آزاد در نظر گرفته و هیچ تمایزی منجر به نقض حقوق آزادی اشخاص نمی‌شود و در ماده ۳ خود حق حیات را به عنوان یکی از سه اصل داخل خود معرفی می‌کند (UDHR, 1948). همچنین ماده ۲ کنوانسیون حقوق بشر اروپا حق حیات برای هر انسان را با توجه به قانون تحت حمایت خودش قرار می‌دهد (ECHR, 1950). اگر نگاه به سوی آینده باشد محیط زیست نیز به عنوان یکی از اجزای حق حیات برای بشر مورد توجه است و تخریب و نابودی آن، می‌تواند این اصل مهم حقوق بشری را به خطر بیندازد. کلمه محیط زیست برای استفاده و درک اغلب با تأثیر انسان بر سیستم‌های طبیعی همراه است و از کلمه اکولوژی متمایز شده که مفهومی از وابستگی متقابل عناصر در یک سیستم مشخص است و منطقی به نظر می‌رسد که محیط زیست را به عنوان زیرمجموعه‌ای از مفهوم گسترده تر اکولوژی، یعنی تلاقی فعالیت‌های انسانی و سیستم‌های اکولوژیکی، در نظر بگیریم (Morelli, 2011). بند ۱۳ ماده ۲ کنوانسیون لوگانو مصوب ۱۹۹۳ در زمینه اقدامات مخرب زیست محیطی و پیش نویس اصول کمیسیون حقوق بین الملل در زمینه تخصیص ضرر در صورت آسیب فرامرزی ناشی از فعالیت‌های خطرناک در سال ۲۰۰۶ هر دو تعریفی از محیط زیست ارائه داده‌اند که هر دو تعریف مشابه بوده و منابع طبیعی از نوع جاندار و غیرجاندار و عناصر سه گانه آب، خاک، هوا، گیاهان، جانداران و واکنش‌های بین یکدیگر را جزء ویژگی‌های محیطی تلقی کرده، اما با کمی تفاوت که در پیش نویس آثار فرهنگی لحاظ نشده است (Lugano, 1993) (A/61/10, 2008). با توجه به تعاریف ذکر شده انسان یک موجود جاندار است و واکنش بین دیگر اجزاء محیط زیست برای او لازم تلقی شده و بخشی از این محیط به شمار می‌آید.

۲- دیدگاه های حقوق بشر در پاندمی کووید ۱۹

همه گیری این بیماری یک بحران جهانی را به وجود آورد و منجر به یک وضعیت اضطراری از نظر بهداشت جهانی شد که اولویت حفظ جان انسان هاست و بحران های دیگر از نظر اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در اولویت های پس از آن قرار می گیرد. همانطور که بیشتر ذکر شد حق زندگی و آزادی اشخاص از اصول پایه ای حقوق بشر تلقی می شود، اما حقوق منافع عموم بر منافع اشخاص مقدم و دولت ها به ناچار مجبور به محدودیت هایی شده اند. همچنین موضوعاتی همچون تامین آب، غذا و بهداشت ... نیز برای حق حیات لازم است. در تمام وضعیت های آنارشیک حقوق بشر تحت تاثیر قرار گرفته و همیشه تمایزاتی شکل می گیرد که توانسته دسترسی قشری از انسان ها به آب، غذا و خدمات بهداشتی را تحت شعاع قرار دهد. حق بهداشت در میثاق بین المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی^۵ در ماده ۱۲ به صراحت اشاره شده و دولت های عضو باید اقدامات مصرح از جمله پیشگیری و... را صورت دهند (UN,1966).

محدود کردن انسان ها و وجود قرنطینه، خود برخلاف وجود آزادی حرکتی انسان ها تلقی شده اما زمانی که یک بیماری همه گیر جهان را درگیر کرده منافع عمومی ایجاب می کند که با حفظ کرامت انسانی این محدودیت ها ایجاد شود؛ البته توجه به موقتی بودن این امر در ماده ۱۳ اعلامیه حقوق بشر بسیار ضروری است و زمانی که این ضرورت به پایان رسد باید محدودیت ها نیز پایان یابد (UDHR,1948). اکثر مطالعات تأثیر مثبت اجرای قرنطینه انبوه و محدودیت های حرکتی در چین را در طی اپیدمی کرونا تأیید کردند (Taghrir, Akbarialiabad, et al, 2020). همچنین یک مطالعه پیش بینی کرده در دوران همه گیری و اقدامات مرتبط با مهار از جمله قرنطینه سطح استرس، اضطراب و افسردگی و همچنین سایر علائم مربوط به استرس به طور خاص افزایش پیدا کرده و فاصله فیزیکی بدیهی است که الگوهای روزمره را برای کاهش شیوع بیماری تغییر می دهد ولی عواقب جدی بر سلامت روان و رفاه در کوتاه مدت و بلندمدت را به ارمغان می آورد (Zhang, Ma, 2020). همچنین اقتصاد یکی دیگر از عواملی است که در کیفیت زندگی بشر تاثیرگذار است. تأثیرات منفی کرونا توسط بعضی از کشورها و گروهها در داخل کشورها سخت تر احساس شده؛ به طور مثال هنگام بحران

کرونا که در چند کشور آسیایی و اروپایی رو به وخامت گذاشت، کشورهای در حال توسعه قبل از تأثیر بیماری بر سلامت شهروندان، اثرات سرایت اقتصادی را تجربه کردند؛ همچنین خدمات بین‌المللی مسافرت و جهانگردی نیز به شدت تحت تأثیر قرار گرفت و بسیاری از موضوعات تجارتي و مهاجرتي محدود شده و کارگران مهاجر در کشورهای میزبان با شرایط نامطلوبی روبرو شدند و دچار افت شغل و کاهش درآمد گردیده که بر خانواده‌های آن‌ها در کشورهای در حال توسعه نیز تأثیر می‌گذارد (UNDP, 2020). سازمان جهانی کار تخمین زده محدودیت‌های کامل یا جزئی اکنون تقریباً ۲/۷ میلیارد کارگر را تحت تأثیر قرار داده، که حدود هشتادویک درصد نیروی کار جهان را نشانه می‌رود (IMF, 2020). همچنین زنان در معرض خطر بالقوه و نامتناسب و افرادی آسیب‌پذیر تلقی شده همچنین از جمله افراد مسن، افراد دارای معلولیت، اقلیت‌ها، مردم بومی، پناهندگان، پناهجویان و مهاجران، افرادی که از آزادی محروم شده‌اند، افراد بی‌خانمان و کسانی که در فقر زندگی می‌کنند نیز جزء قشر آسیب‌پذیر هستند (OHCHR, 2020). مشکلات موجود و اولویت حقوق داخلی و اولویت شهروندان هر دولت می‌تواند تمایزهایی را در سطح جامعه جهانی به وجود آورد از جمله نقض اصل عدم تبعیض که در ماده ۲ اعلامیه حقوق بشر مطرح شده است (UDHR, 1948).

در تفسیر شورای حقوق بشر در سال ۲۰۱۸ وظایف مثبت ناشی از حق حیات را مورد بررسی قرار داد و خاطرنشان کرده وظیفه حفاظت از حیات با دولت‌ها است و باید اقدامات مناسب جهت بهبود شرایط عمومی جوامع در صورت تهدید مستقیم حیات صورت دهند (UN(HRC), 2019). بر همین اساس اصل تناسب یکی دیگر از اصل‌های حقوق بشری است که از حقوق داخلی کشورها وارد حقوق بین‌الملل شده و بیشتر قوانین اساسی آن را پذیرفته است. این اصل اعلام می‌دارد که همه قوانینی که بر حقوق بشر تأثیر می‌گذارند باید متناسب یا منطقی باشند و تجزیه و تحلیل تناسب از سه زیراصل کفایت، ضرورت و تناسب دقیق سنجش را در پرتوی خود دارد (Cianciardo, 2010). طبق کنوانسیون اروپایی حقوق بشر^۶ هرگونه دخالت خاص در حقوق بشر فقط در صورتی مجاز است که برای دستیابی به یکی از اهداف قانونی مندرج در کنوانسیون لازم باشد، البته این موارد نمی‌تواند حقوق مطلق انسانی مثل منع شکنجه و... را شامل شود (ECHR, 1950). اصل تناسب در ساختار تعادل و یک‌عنصر ضرورت توجیه‌هنجاری گنجانده شده است (Sieckmann, 2018). برای پایان یک‌همه‌گیری وجود واکسن، داروها و

تجهیزات پزشکی به صورت عادلانه در جامعه بین الملل مطرح است و نگرانی های حقوق بشری دیگری را پیش روی می آورد. توافقنامه ای^۷ که در سال ۲۰۰۱ در دوحه تنظیم شده و در آن درخواست شده که مانع از کمک در مورد خدمات بهداشتی نگردند (WHO,2001). همچنین در سال ۲۰۱۷ اعلامیه پادمانی جهت سهولت خدمات بهداشتی به خصوص برای کشورهای فقیر تاکید کرده است (TRIPS,2017).

۳- حقوق محیط زیست و اثرات پاندمی کووید ۱۹

در همه گیری کرونا فعالیت های انسانی به دلایل محدودیت ها کاهش پیدا کرده؛ به طبع همین موضوع می تواند اثرات مثبتی برای محیط زیست به همراه داشته باشد؛ از سوی دیگر استفاده از خدمات بهداشتی رشد چشمگیری داشته که می تواند در آینده آسیب های جدیدی به محیط زیست وارد نماید، به دلیل کاهش رفت و آمد و استفاده کمتر از وسایل نقلیه ناشی از محدودیت ها، آلاینده های هوا و تأثیر انسان بر اتمسفر و همچنین کاهش صدای ناشی از فعالیت انسانی در محیط های مختلف شهری کاهش پیدا کرده و کیفیت آب حوضه ها نیز بهتر شده است (Binda,Bellasi,et al,2021). استفاده از نیروگاه هایی که سوخت آن ها توسط ذغال سنگ تامین می شده به خصوص اقتصادهای بزرگ مانند چین در ماه های ابتدایی به شدت کاهش یافته است (Helm,2020). اما همانطور که ذکر شده ابعاد منفی این همه گیری نه تنها بر بشر، بلکه بر دیگر ارکان زیست محیطی نیز وجود داشته است. این اثرات شامل افزایش حجم زباله های غیرقابل بازیافت مانند پلاستیک ها، تولید مقادیر زیادی زباله های آلی به دلیل کاهش سطح صادرات محصولات کشاورزی، سختی ها و مشکلات در نگهداری و نظارت بر اکوسیستم های طبیعی می گردد (Cheval,Mihai Adamescu,et al,2021). اختلال در جابجایی کالا، فناوری ها، دیگر اجزا و مردم به کاهش انتشار دی اکسید کربن کمک کرده اما به جریان تجارت سبز نیز آسیب رسانده است؛ تجارت سبز و حمایت از انتقال به یک اقتصاد مدور در سال ۲۰۱۹، پس از ارتباط سطح بالای سازمان تجارت جهانی و برنامه محیط زیست سازمان ملل متحد و ایجاد تعدادی از گروه های غیر رسمی در مورد تجارت سبز، جنبش سیاسی قابل توجهی را به دنبال داشت (UNEP,2020). تأثیرات کرونا بر گردشگری تهدیدی برای افزایش فقر و نابرابری؛ معکوس

کردن طبیعت و اقدامات حفاظت از فرهنگ بوده که با اهداف توسعه پایدار مغایر و گردشگری برای زنان، جوامع روستایی، بومیان و بسیاری دیگر از جمعیت حاشیه نشین، که وسیله ای برای توانمندسازی و درآمدزایی است (UN,2020). با توجه به محدودیت ها و ارتباط از طریق اینترنت و گرفتن اطلاعات و... ممکن است افزایش مصرف انرژی نیز بالا رود؛ همچنین تحرک حیات وحش به داخل شهرها و... یکی دیگر از عوامل است؛ به طور مثال در نارا ژاپن، گوزن های سیکا در خیابان های شهر و ایستگاه های مترو پرسه می زدند زیرا گردشگرانی که در پارک های شهر برای آن ها منبع تغذیه بودند دیگر نیستند (Kienapple,2020).

مفهوم حقوق طبیعت از یک دیدگاه در واقع از حقوق بشر آمده و از حقوق خود بشر ناشی است و از سوی دیگر نگاه بقای خود بشر ناشی از وجود طبیعت و اکوسیستم هاست و فلسفه حقوقی در مورد حقوق طبیعت این گونه است که مفهوم سنتی حاکمیت قانون در جوامع باید در واقعیت مرزهای سیاره را شامل گردد و محیط زیست باید اولویت داشته باشد (DARPÖ,2021). «توماس بری»^۸ مورخ و فیلسوف، حداقل سه حق را برای هر یک از اعضای جامعه زمین در نظر گرفته؛ حق بودن، حق زیستگاه و حق ایفای نقش خود در روندهای تازه در حال توسعه جامعه زمین؛ همچنین سنت های بومی به ما می آموزد که انسان ها بخشی از جامعه بزرگتر طبیعت هستند و همه اعضای جامعه به سلامتی زمین بستگی دارند و یک وظیفه انسانی برای حفظ یکپارچگی طبیعت ناشی از این تفاهات است (Earth Law Center,2020). یک گزارش مشترک سازمان ملل متحد و کنوانسیون تنوع زیستی اعلام داشته بیماری همه گیر کرونا مردم را به چالش می کشد تا در رابطه خود با طبیعت تجدیدنظر کنند که ممکن است عواقب عمیقی را برای رفاه و بقای خود داشته که ناشی از، ادامه از بین رفتن تنوع زیستی و تخریب اکوسیستم هاست و با تخریب طبیعت، فرصت های جدیدی برای شیوع بیماری های ویرانگر مانند ویروس کرونا در انسان و حیوانات به وجود می آید و گذار بهداشتی-تنوع زیستی شامل مدیریت اکوسیستم ها، از جمله اکوسیستم های کشاورزی و شهری و همچنین استفاده از حیات وحش از طریق یک رویکرد یکپارچه، برای ارتقاء اکوسیستم های سالم و اشخاص سالم است (UNEP,CBD,2020). گرچه علت اصلی بیماری همه گیر کرونا ممکن است هرگز به طور کامل مشخص نشود، اما تجارت حیات وحش و خطرات مرتبط با آن برای سلامتی انسان و اقتصاد جهانی بر ارتباط بین از دست رفتن

تنوع زیستی و بیماری های همه گیر تأکید کرده و نقش کنوانسیون سائیتیس بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته و پیشنهاد شده که کمیته دائمی رابطه بین تجارت حیات وحش و بهداشت عمومی و حیوانات را مورد بررسی قرار دهد و با شناسایی فرصت ها و محدودیت ها بتواند این کنوانسیون از یک رویکرد یکپارچه برای سلامت حیوانات، انسان و محیط زیست پشتیبانی و به تلاش های جهانی برای کاهش خطر ظهور بیماری مشترک انسان و دام در ارتباط با تجارت حیات وحش کمک کند (CITES,2021).

امروزه اصل ادغام که در حقوق تنوع زیستی وجود دارد بیش از پیش خودنمایی می کند. بی توجهی به تغییرات اقلیم و گرم شدن جهانی و نگاه ساده به توافقنامه پاریس^۹ می تواند مشکلاتی را برای جوامع بشری ایجاد نماید. گرم شدن کره زمین و آلودگی هوا میزان قابل توجهی ریزمغذی ها و ویتامین ها را به میزان زیاد کاهش و منجر به ظهور سویه های ویروس بیشتر و تحریک پاسخ های ایمنی پیش التهابی در سلول های مختلف ایمنی بدن و پاسخ های ایمنی ضدویروسی تنظیم نگشته شود و در آینده، انتظار حوادث شدیدتر آب و هوایی، مانند خشکسالی و سیل، رفتارهای انسان و حیات وحش توانسته الگوهای مهاجرت را تغییر دهد و هر دو گونه را به ویژه در هنگام کمبود غذا در تماس نزدیک تر قرار دهد (Gorji, Gorji, 2021). در زمینه تغییر اقلیم و توافقنامه پاریس توجه به هدف دوم توافقنامه نیز مورد اهمیت است و سازگاری با تغییر اقلیم یکی از استراتژی هایی است که باید همراه با کاهش گازهای گلخانه ای صورت گیرد. بیش از سیصد و هفتاد میلیون نفر از افراد بومی به بیش از پنج هزار فرهنگ متنوع تعلق دارند و در نود کشور در سراسر جهان ساکن، اما ارزیابی اخیر از آسیا بیش از چهارصد و یازده میلیون بومی ساکن در این کشورها را تخمین زده است (Russo Carroll, Akee, et al, 2021). بیشترین تأثیر در بخش هایی از جامعه رخ می دهد که در طول تاریخ از قدرت سیاسی و اقتصادی کنار گذاشته شده، به ویژه مردم بومی، از جمله زنان بومی، جوانان، کودکان و سالخوردگان و همانطور که در اعلامیه سازمان ملل در مورد حقوق مردم بومی و کنوانسیون مردم بومی و قبیله ای ۱۹۸۹^{۱۰} ذکر شده باید مشارکت و مشاوره با هدف به دست آوردن رضایت آگاهانه این افراد برای هرگونه اقدام اتخاذ و اطمینان از شرایط بهداشتی سالم برای مراحل آن با مشاوره قبلی صورت گیرد؛ به

9- The Paris Agreement is a legally binding international treaty on climate change 2015

10- Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (No. 169)

همین ترتیب گروه پشتیبانی بین آژانس در مورد مسائل بومیان ۲۰۲۰ و نهادها و آژانس های مختلف بیانیه های مطبوعاتی مشابه و راهنمایی در مورد زمینه های کاری خود در این دوران را صادر کرده اند (Yala, 2020). از نگاه دیگر مشکلات زباله ها مطرح شده که می تواند در کنوانسیون بازل^{۱۱} برای انتقالات برون مرزی مواد زیان بار و کنواسیون استکهلم^{۱۲} در مورد زباله های آلی و کنوانسیون روتردام^{۱۳} در بخش کشاورزی و مواد شیمیایی و دفع آفات دنبال شود.

۴- تاثیرات پاندمی کووید ۱۹ در روند توسعه پایدار

از نظر تاریخی، «پیگو»^{۱۴} توسعه پایدار را به عنوان یک مفهوم از رشته اقتصاد دانسته که با این سوال آغاز می شود که منابع طبیعی زمین ظرفیت افزایش جمعیت انسانی را دارد که در دهه ۱۸۰۰ میلادی، با نظریه جمعیت «مالتوس»^{۱۵} برجسته شده و بسیاری از صاحب نظران تشکیل مفهوم توسعه پایدار را از نظر بین المللی به کنفرانس استکهلم ۱۹۷۲ مرتبط می دانند (Mensah, 2019). اما از سال ۱۹۸۷ در گزارشی که در کمیته محیط زیست و توسعه سازمان ملل متحد به نام «آینده مشترک ما» در مجله آکسفورد منتشر شده مفهوم توسعه ای مطرح شد که در آن فقط دیدگاه توسعه ای اقتصادی تلقی نمی شد و عناصر دیگر مثل محیط زیست و موضوعات اجتماعی نیز مدنظر قرار گرفت. بر اساس تعریف جدید، توسعه پایدار توسعه ای تلقی شده که نیازهای حال حاضر را برآورده می کند بدون آن که توانایی نسل های آینده در تأمین نیازهای خود را به خطر بیندازد (UN, 1987). اسناد دیگری نیز مانند بیانیه ریو ۱۹۹۲، فصل ۳۹ دستور کار ۲۱ و بیانیه ژوهانسبورگ ۲۰۰۲ و... بر این مفهوم تاکید نموده اند (پورهاشمی و ارغند، ۱۳۹۲). در سال ۲۰۰۰ اهداف توسعه هزاره در هشت هدف آرمانی تنظیم شده که تا سال ۲۰۱۵ باید به سرانجام می رسید (UN, 2000). اما در اجلاس ریو ۲۰۱۲ در سال ۲۰۱۲ دستور کار توسعه بعد از سال ۲۰۱۵ مطرح و در سال ۲۰۱۵ دستور کار ۲۰۳۰ جایگزین اهداف توسعه هزاره شد و هدفه آرمانی مدنظر قرار گرفت (UN, 2015).

11- Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and Their Disposal 1989

12- Convention is a global treaty that aims to protect human health and the environment from the effects of persistent organic pollutants (POPs). 200¹

13- Convention on the Prior Informed Consent Procedure for Certain Hazardous Chemicals and Pesticides in International Trade 1998

14- Pigou

15- Malthusian

بر اساس گزارش سازمان ملل متحد در مورد اهداف توسعه پایدار در سال ۲۰۲۰ ذکر شده از آن جا که تأثیرات اقتصادی در دوران همه گیری به شدت احساس می شود، اهمیت سیستم های اجتماعی قدرتمند برای حفاظت از فقرا و آسیب پذیرها بیش از هر زمان دیگر این واقعیت را روشن کرده؛ همچنین وضعیت گرسنگی و ناامنی غذایی احتمالاً اوضاع بدتری را تجربه خواهد کرد و افزایش سریع موارد کرونا باعث از دست رفتن بسیاری از زندگی ها و فلج شدن بسیاری از سیستم های بهداشتی شده و تعطیلی مدارس برای جلوگیری از شیوع بیشتر، اکثریت قریب به اتفاق جمعیت دانش آموزان جهان را تحت تأثیر قرار داده و از آن جا که زنان و دختران به شدت تحت تأثیر بیماری قرار گرفته اند ممکن است خشونت علیه زنان و دختران و ازدواج کودکان افزایش یابد، این بحران اهمیت حیاتی آب، بهداشت و محافظت از سلامت انسان را بیش از پیش مشخص کرده و بر نیاز فوری به انرژی مقرون به صرفه برای بیمارستان ها و مراکز بهداشتی برای معالجه بیماران، برای جوامع و دسترسی به اطلاعات حیاتی و ... تأکید شده و ذکر شده این بحران می تواند این هدف را متوقف نماید؛ همچنین یک تأثیر نامطلوب بر بازار کاری جهان است و ترویج صنایع فراگیر و پایدار و ادامه سرمایه گذاری در زیرساخت های فیزیکی، نوآوری و تحقیقات برای توسعه اقتصادی درازمدت حیاتی است، اما بحران چنان بی ثبات کننده بوده که تهدید به توقف یا حتی معکوس کردن پیشرفت را شاهد هستیم؛ همچنین وضعیت نابرابری بدتر شده و تأثیرات گسترده همه گیری احتمالاً تأثیر بر فقیرترین کشورها خواهد داشت؛ بیش از نود درصد موارد بیماری در مناطق شهری اتفاق افتاده اما این که آیا آن ها برای بحران بعدی آماده هستند، بستگی به توسعه شهری و پایدار دارد، همچنین زباله ها از جمله زباله های پزشکی تولید شده در طی همه گیری، رو به افزایش است اما اثرات مثبت این بحران بر تغییرات اقلیم وجود داشته و کاهش گازهای گلخانه ای را شاهد بوده ایم، اما بعد همه گیری باید رابطه با محیط زیست تعریف مجدد شود و تغییرات سیستمی و تغییرات تحول را در چهارچوب توافقنامه پاریس مورد توجه قرار دهیم؛ کاهش شدید فعالیت های انسانی ناشی از بحران فرصتی برای بهبودی اقیانوس ها بوده، ولی حفاظت از اکوسیستم های زمینی به سمت پایداری گرایش ندارد و همین امر سلامت عمومی و اقتصاد جهانی را تهدید و همه گیری اکنون با کاهش تجارت، سرمایه گذاری مستقیم خارجی و حواله ها دچار تلاطم شده است (UN a,2020). همانطور که مشاهده شد یک پاندمی می تواند تمام ابعاد توسعه ای بشر را تحت تأثیر قرار دهد و ارتباط مستقیم با اهداف توسعه پایدار داشته باشد.

۵- اصول همکاری و مشارکت به عنوان اصول پیشرو در پاندمی کووید ۱۹

ایجاد چهارچوب حقوق بین الملل بر مبنای همکاری دولت ها بنا نهاده شده و در اصل ۵۵ منشور سازمان ملل متحد حل مسائل بین المللی در زمینه های مختلف از جمله موضوعات بهداشتی، اجتماعی، اقتصادی و موضوعات حقوق بشری به وسیله همکاری بین اعضاء صورت می گیرد (UN,1945). بر همین مبنا مجمع عمومی سازمان ملل متحد در زمان بحران کووید ۱۹ مصوباتی^{۱۶} داشته که همه آن ها بر اصل همکاری و چندجانبه گرایی تاکید دارند. از زمان اعلامیه استکهلم نیز در حقوق محیط زیست این اصل پررنگ شده و حفاظت از محیط زیست به عنوان میراث مشترک بشریت به همکاری دولت ها نیازمند است و امروزه مبنای معاهدات زیست محیطی است و ردپای این اصل را در کنوانسیون های تنوع زیستی و کنوانسیون چهارچوب سازمان ملل متحد در مورد تغییرات اقلیم و به دنبال آن توافقنامه پاریس نیز می توان مشاهده نمود (Zarei, Mosavi Madani, 2020).

از دیگر اصول می توان به اصل مشارکت اشاره نمود. مشارکت به عنوان مشارکت فعال گروهی از افراد در یک روند جمعی تعریف و می تواند به شرکت در ترتیبات مقدماتی، تأثیرگذاری بر تصمیم گیرندگان یا شرکت در فرآیندهای واقعی تصمیم گیری اشاره نماید؛ همچنین تعریف بنیاد توسعه آفریقا مشارکت را فرآیندی دانسته که از طریق آن همه اعضای یک جامعه یا سازمان درگیر و بر تصمیمات مربوط به فعالیت های توسعه تأثیرگذار هستند (ADDINK, 2019). بعضی از اسناد حقوق بشری و بهداشتی نیز به این اصل پرداخته اند؛ ماده ۶ اعلامیه حقوق بشر و شهروند فرانسه و ماده ۱۲ حقوق کودک^{۱۷} و یا گزارش سازمان ملل متحد در مورد مشارکت افراد معلول با ابزارهای لازم و تفسیر ماده ۱۴ در مورد حق داشتن استاندارد بالای بهداشتی بر اصل مشارکت تاکید می نمایند (UN, 1989)(OHCHR, 2020)(CESCR)(DRMCF, 1789). اصل مشارکت در بسیاری از اسناد حقوق بین الملل محیط زیست نیز تاکید شده از جمله در ماده ۴، بند ۳ ماده ۶ کنوانسیون سازمان ملل متحد در مورد تغییرات آب و هوا، به دنبال آن توافقنامه پاریس و مقدمه کنوانسیون تنوع زیستی و بند ۲ ماده ۱۸؛ همچنین در مورد مردمان بومی در ماده ۵ و ۷ کنوانسیون ۱۹۶۹ در مورد مردم بومی و قبیله ای سازمان جهانی کار نیز بیان شده است (ILO, 1989)(CBD, 1992)(UNFCCC, 1992).

16- A/RES/74/270"A/RES/74/274"A/RES/74/306"A/RES/74/307

17- Convention on the Rights of the Child 1989

نتیجه

وجود پاندمی کووید ۱۹ به بشر یادآوری کرده که هر عملی بر محیط زیست و فعالیت های آن می تواند بازتاب های گسترده ای را در سطح جهان به همراه داشته و رعایت نکردن حدود مرزی با حیات وحش و آسیب رساندن به آن، موجبات بیماری های مشترک بشر و حیوانات را ایجاد نماید؛ انسان و کره زمین به عنوان بستر فعالیت و زندگی آن یک پیکره مشترک هستند که در صورت تخریب محیط و نادیده گرفتن حق ذاتی طبیعت، حق زندگی به عنوان یک اصل مهم در حقوق بشر نیز مورد تهدید است. با توجه به آن که هر دو حقوق از یک منشاء هستند و منافع عام الشمول را دربرمی گیرد، ایجاد این پاندمی نشان داد که همبستگی حقوقی می تواند بسیار مهم تلقی شود و بحران های جهانی را نمی توان یک جانبه نگاه کرد بلکه این حقوق در عین مستقل بودن رابطه تنگاتنگی با هم داشته و هیچکدام نمی تواند به تنهایی در اولویت قرار گیرد. همانطور که مشاهده شده توجه به توافقنامه پاریس باید به عنوان یک عامل جلوگیری از تغییرات اقلیمی مورد توجه قرار گیرد، زیرا این تغییرات می تواند مرزهای خشکی و دریایی را تغییر داده و زندگی بشر را تحت تاثیر قرار دهد و حتی صلح جهانی را نیز به خطر بیندازد و ممکن است همه گیری های بیشتری را در سال های آینده به وجود آورد. همچنین با توجه به عنصر حیاتی مثل آب و کمبود منابع و نقش آن در بهداشت در زمان همه گیری، می تواند موجبات یک جنگ بر سر آب را پیش رو آورد. روند توسعه ای برای تمام دولت ها بسیار مهم تلقی شده و اهداف توسعه پایدار به عنوان یک آرمان مشترک می تواند ضمن حفظ توسعه، منافع محیط زیست و موضوعات اجتماعی را مدنظر قرار دهد، اما یک همه گیری بر تمام اهداف توسعه پایدار تاثیر معکوس گذاشته و اگر هم تاثیرات مثبت در دو مورد مشاهده شده با توجه به عقب ماندگی در دیگر اهداف پس از فروکش کردن همه گیری، ممکن است به شدت تحت تاثیر قرار گیرد و چندین برابر ضربه به آن وارد شود. وجود توسعه پایدار نشان بیشتری از این همبستگی است و نگاه به آن به عنوان یک مفهوم یا اصل خیلی ساده انگارانه تلقی شده و خود می تواند به عنوان یک حقوق مشترک بشری و محیط زیست محسوب شود. همچنین وجود اصل همکاری و مشارکت و اشتراک آن در هر دو حقوق، نشان دهنده آن است که در یک پاندمی نه تنها دولت ها باید در حفظ بشر، بهداشت و محیط زیست آن با هم همکاری نمایند همکاری سازمان های بین المللی چه از نظر بشری چه محیط زیستی می تواند کمک شایانی را در برون رفت از همه گیری نشان دهد و سازمان های بین المللی در این

پاندمی‌ها با شرایط موجود نمی‌توانند این نظم را به وجود آورند و با توجه با همین شرایط یک قرارگاه جهانی برای ارتباط هماهنگ بین موضوعات بشری و محیط زیست مخصوصا موضوعات مشترک بین کنوانسیون تنوع زیستی و سایتیس و سازمان بهداشت جهانی لازم و مشارکت جامعه جهانی بیش از پیش احساس می‌شود.

منابع

فارسی

- پورهایمی، سیدعباس و ارغند، بهاره، ۱۳۹۲، **حقوق بین الملل محیط زیست**، تهران، نشر دادگستر.

لاتین

- ADDINK, HENK, (2019), Good Governance Concept and Context, Oxford University Press, ISBN 978- 0-19-884115-9
- Alanagreh, Lo'ai, Alzoughool, Foad, Atoum, Manar, The Human Coronavirus Disease COVID-19: Its Origin, Characteristics, and Insights into Potential Drugs and Its Mechanisms, Pathogens, MDPI, (2020), doi: 10.3390/pathogens9050331
- Balkhair, Abdullah A., COVID-19 Pandemic: A New Chapter in the History of Infectious Diseases, Oman Medical Journal, Vol. 35, No. 2, 2020, DOI 10.5001/omj.2020.41
- Binda, Gilberto, Bellasi, Arianna, Spanu, Davide, Pozzi, Andrea, Cavallo, Domenico, Evaluating the Environmental Impacts of Personal Protective Equipment Use by the General Population during the COVID-19 Pandemic: A Case Study of Lombardy (Northern Italy)" *Environments* 2021, 8, 33." <https://doi.org/10.3390/environments8040033>
- Boni MF, Lemey P, Jiang X, Lam T-YT, Perry BW, Castoe TA, Rambaut A, Robertson DL, Evolutionary origins of the SARS-CoV-2 sarbecovirus lineage responsible for the COVID-19 pandemic, *Nat Microbiol*,5(11):1408-1417,(2020),<https://doi.org/10.1038/s41564-020-0771-4>
- CESCR, The Right to the Highest Attainable Standard of Health, <https://www.refworld.org/pdfid/4538838d0.pdf>
- Cheval,Sorin,Mihai,Cristian,Teodoro,Adamescu,Teodoro,Mathew,Georgiadis, Hernegger, Adrian, Legates Piticar, David R, Observed and Potential Impacts of the COVID-19 Pandemic on the Environment, *Int J Environ Res Public Health*,17(11): 4140.,2021, doi: 10.3390/ijerph17114140
- Cianciardo, Juan, The Principle of Proportionality: The Challenges of Human Rights" 3 *J. Civ. L. Stud.*2010 Available at: <https://digitalcommons.law.lsu.edu/jcls/vol3/iss1/11>

-
- Convention on Civil Liability for Damage Resulting from Activities Dangerous to the Environment, (1993), European Treaty Series- No. 150, Lugano, 21.VI.1993
 - CONVENTION ON INTERNATIONAL TRADE IN ENDANGERED SPECIES OF WILD FAUNA AND FLORA (CITES), (2021), Intersessional decision-making of the Standing Committee, NOTIFICATION TO THE PARTIES, No. 2021/009
 - DARPÖ, Jan, (2021), A Study on Rights of Nature in the European Context" European Union, 2021 This document is available on the internet at: <http://www.europarl.europa.eu/supporting-analyses>
 - Draft principles on the allocation of loss in the case of transboundary harm arising out of hazardous activities,with commentaries,International Law Commission at its fifty-eighth session,appears in Yearbook of the International Law Commission,2006,vol. II,Part Two,(A/61/10)
 - Earth Law Center, (2020), TOWARDS THE ADOPTION OF A RIGHTS-BASED APPROACH: Incorporating the Rights of Nature into the Post 2020 Global Biodiversity Framework of the CBD, information in <http://www.earthlawcenter.org/earthlaweducation>
 - European Convention on Human Rights (ECHR), (1950),https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf
 - France's National Constituent Assembly,(1789), Declaration of the Rights of Man and of the Citizen
 - Gorji, Shaghayegh, Gorji, Ali, COVID-19 pandemic: the possible influence of the long-term ignorance about climate change" Environmental Science and Pollution Research,28:15575–15579,2021,<https://doi.org/10.1007/s11356-020-12167-z>
 - Helm, Dieter, The Environmental Impacts of the Coronavirus Dieter, Environmental and Resource Economics,76:21–38,2020,<https://doi.org/10.1007/s10640-020-00426-z>
 - Horwitz, Abraham,(1966), MAN AND HIS ENVIRONMENT"PAN AMERICAN HEALTH ORGANIZATION Pan American Sanitary Bureau, Regional Office of the WORLD HEALTH ORGANIZATION 525 Twenty-third Street, N.W. Washington, D.C. 2003
 - Huang C, Wang Y, Li X, Ren L, Zhao J, Hu Y, et al, Clinical features of patients infected with 2019 novel coronavirus in Wuhan China, Lancet, Feb 15:395(10223):497–506,2020
 - IMF, add refs <https://blogs.imf.org/2020/04/06/an-early-view-of-the-economic-impact-of-the-pandemic-in-5-charts/> [The IMF will release its global economic outlook only on 14 April]
 - Kienapple, Bronwyn, (2020), information in: <https://venngage.com/blog/coronavirus-impact-on-environment-infographic/#3>

- International Labour Organisation (ILO), (1989), Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (No. 169), General Conference of the International Labour Organisation at its seventy-sixth session
- KRISHNA SINGH, ABHAY, MAN- ENVIRONMENT RELATIONSHIP, UNIVERSITY DEPARTMENT OF GEOGRAPHY, DR. SHYMA PRASAD MUKHERJEE UNIVERSITY, RANCHI.
- Mensah, Justice, Sustainable development: Meaning, history, principles, pillars, and implications for human action: Literature review, Cogent Social Sciences, 5:1, 1653531, 2019, DOI: 10.1080/23311886.2019.1653531
- Morelli, John, Environmental Sustainability: A Definition for Environmental Professionals, Environmental Science, 2011, DOI: 10.14448/JES.01.0002
- OHCHR, (2020), COVID-19 is devastating indigenous communities worldwide and it's not only about health' – UN expert warns.
<https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25893&LangID=E>
- Russo Carroll, Stephanie, Akee, Randall, Chung, Pyrou, Cormack, Donna, Kukutai, Tahu, Lovett, Raymond, Suina, Michele, K. Rowe, Robyn, Indigenous Peoples' Data During COVID-19: From External to Internal, Front. Sociol. 6:617895., 2021, doi: 10.3389/fsoc.2021.617895
- Sieckmann, Jan, Proportionality as a Universal Human Rights Principle Proportionality in Law, Springer International Publishing AG, part of Springer Nature, 2018
- Sun C, Cheng C, Zhao T, Chen Y, Ayaz AM, Frozen food: is it safe to eat during COVID-19 pandemic?, Public Health, 190:e26, 2021, <https://doi.org/10.1016/j.puhe.2020.11.019>
- Taghrir, Mohammad Hossein, Akbarialiabadi, Hossein, Ahmadi Marzaleh, Milad, Efficacy of Mass Quarantine as Leverage of Health System Governance During COVID-19 Outbreak: A Mini Policy Review, Arch Iran Med, 2020, doi 10.34172/aim.2020.08
- UNITED NATIONS (UN), (1945), CHARTER OF THE UNITED NATIONS AND STATUTE OF THE INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE, SAN FRANCISCO
- United Nations (UN), (2020), Policy Brief: COVID-19 and Transforming Tourism
- UNITED NATIONS (UN), (2015), TRANSFORMING OUR WORLD: THE 2030 AGENDA FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT, A/RES/70/1
- UNITED NATIONS (UN), (1992), UNITED NATIONS FRAMEWORK CONVENTION ON CLIMATE CHANGE, FCCC/INFORMAL/84, GE.05-62220 (E) 200705
- UNITED NATIONS (UN), (1992), CONVENTION ON BIOLOGICAL DIVERSITY
- UNITED NATIONS (UN) a, (2020), The Sustainable Development Goals Report 2020, Secretary-General of the United Nations

-
- United Nations Development Programme (UNDP), (2020), COVID-19 AND HUMAN DEVELOPMENT: Assessing the Crisis, Envisioning the Recovery, New York, NY 10017 USA
 - United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (UNESCO), (1974), Man and the Biosphere (MAB) Programme.
 - United Nations Environment Programme (UNEP), Convention on Biological Diversity (CBD), (2020), Nature: Humanity at a Crossroads, UN Warns, Secretariat of the Convention on Biological Diversity United Nations Environment Programme
 - United Nations Environment Programme (UNEP), (2020) COVID-19: Implications for Trade and Environment, information in <https://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/32205>
 - United Nations General Assembly (UN), (1948), Universal Declaration of Human Rights (UDHR), Resolution 217A
 - United Nations General Assembly (UN), (1966), International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, resolution 2200A (XXI)
 - United Nations General Assembly (UN), (2000), United Nations Millennium Declaration" without reference to a Main Committee (A/55/L.2), A/RES/55/2
 - UNITED NATIONS General Assembly (UN), (1987), Title Report of the World Commission on Environment and Development, note/by the Secretary-General. World Commission on Environment and Development,A/42/427
 - United Nations General Assembly (UN), (1989), Convention on the Rights of the Child, resolution 44/25
 - UN Human Rights Committee General Comment, (2019), No. 36.<https://www.refworld.org/docid/5e5e75e04.html>
 - UN Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR), (2020, March 24), UN Human Rights Treaty Bodies call for human rights approach in fighting COVID-19. <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25742&LangID=E>
 - VASILE CORNESCU, ADRIAN, (2009), THE GENERATIONS OF HUMAN'S RIGHTS"Dny práva "Days of Law" the Conference Proceedings, 1" edition" Brno: Masaryk University, ISBN 978-80-210-4990-1
 - Wet, Erika, (2013), "Jus Cogens and Obligations Erga Omnes"Oxford Handbook on Human Rights"
 - World Health Organization (WHO), (2001), The Doha Declaration on the TRIPS Agreement and Public Health, https://www.who.int/medicines/areas/policy/doha_declaration/en/ ; as amended in 2005, with the amendment coming into force in 2017 'Unanimously adopted by WTO members in 2005, the protocol amending the TRIPS Agreement makes permanent a mechanism to ease poorer WTO members' access to affordable

generic medicines produced in other countries?

https://www.wto.org/english/news_e/news17_e/trip_23jan17_e.htm

- World Trade Organization, Declaration on the TRIPS Agreement and public health,

https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min01_e/mindecl_trips_e.htm

- Yala, Abya, (2020), "The impact of COVID-19 on indigenous peoples in Latin America" United Nations, publication Printed at United Nations, Santiago S.20-00893

- Zarei, Sahar, Mosavi Madani, Negin, "International Cooperation for Environmental Protection in the 21st Century" CIFIJE Journal of International Law, Journal Vol. 1, No. 2, 1-07"2020, DOI: 10.30489/CIFJ.2020.210212.1010

- Zhang T, Wu Q, Zhang Z, "Probable pangolin origin of SARS-CoV-2 associated with the COVID-19 outbreak, CurrBiol, 30(7):1346–1351.e2,2020,

<https://doi.org/10.1016/j.cub.2020.03.022> Zhou P" Shi Z-L" (2021) " SARS-CoV-2 spillover events" *Science* 371(6525):120–122"

<https://doi.org/10.1126/science.abf6097>

- Zhang Y, Ma ZF, "Impact of the COVID-19 Pandemic on Mental Health and Quality of Life among Local Residents in Liaoning Province China: A Cross-Sectional Study, Int J Environ Res Public Health,17(7):2381,2020,doi: 10.3390/ijerph17072381

- Zhou P, Shi Z-L, (2021), "SARS-CoV-2 spillover events, Science, 371(6525):120–122, 2021, <https://doi.org/10.1126/science.abf6097>

- Zhou P, Yang X-L, Wang X-G, Ben H, Zhang L, Zhang W, Si H-R, Zhu Y, Li B, Huang CL, Chen HD, "Addendum: A pneumonia outbreak associated with a new coronavirus of probable bat origin, Nature, 588(7836):E6–E6.,2020, <https://doi.org/10.1038/s41586-020-2951-z>

legal Civilization

Biannual

No.8/Spring & Summer 2021

Jurisprudential and Criminological Aspects of Betting in Cyberspace

Abolfath KHaleghi, Simin Farrokhi Nia

A Critical Review of the Advisory Opinion of the International Court of Justice on the Legal Consequences of the Separation of the Chagos Archipelago from Mauritius in 1965

Moosa Akefi Ghaziani, Mohammad Akefi Ghaziani

Comparative Legal Analysis of the Collateral in the Light of the Anglo-Iranian Laws

Hossain Rahimi Khojasteh, Marzieyh Fathi Bornaji

Comparative Approach to the Effects of Mergers on Commercial Companies

Afshin Mojahed

Explaining the Dimensions of Justice and Ethics from the Perspective of the Principles of the Framework of Islamic International Law

Nourooz Kargari, Sajad Tayebi

The Place of Sexual Crimes in International Criminal Courts

Abbas Por Hashemi, Sahar Choobin

Covid-19 Pandemic in the Light of Solidarity Rights

Sayyed Behrad Mirfakhraei

Effects and Aspects of Appeal (Research) from the Perspective of Imami Jurisprudence, Iranian Law and French

Sayyed Jafar Hashemi Bajegani, Afshin Mojahed

Foreign Investment in Iranian Subject law and the Obstacles Facing it

Mohammad Reza Burbur

the Condition of the Absolute Guarantee of the Tenant in Keeping the Same Tenant in Imami Jurisprudence and Civil law of Iran

Firooz Ahmadi, Ali Qaed Rahmati

A Warning for the Big Fish: A Review of the Most Significant Roles and Achievements of International Criminal Law in International Legal Order

Mohsen Ghadir, Mousa Karami

A Comparative Study of the Crime of Embezzlement in Iranian and British Law with a Look at International Documents

Mohsen Jafari, Fateme Asadi

Religious Pluralism in Iranian Criminal Code

Abbas Karimi, Abalfazl Salimian

A Comparative Approach to the Scheme of Arrangement in Iranian, British and French Law

Hasan Rahim Zade Meybodi, Afshin Mojahed

Effects of Wife Alimony in Iranian and French Law

Mostafa Afzali Goroh

A Comparative Study of Non-Influence with Relative Invalidity in Iranian and French Law

Abbas Karimi, Gholam Reza Izadpanah

Critique and Evaluation of Personal, Social and Judicial Harms of Criminalization in the Iranian Penal System

Rostam Ali Akbari, Amir Faraj Bakhsh